

31

BİR SAFRANBOLULUNUN PENCERESİNE SAFRANBOLU DIŞINDA YANSIYANLAR (DENEMELER - ÖZDEYİŞ DERLEMELERİ – ANEKDOTLAR - ANILAR)

Geçen bölümlerin tamamında bir Safranbolu'nun penceresinden Safranbolu anlatılmağa çalışılmıştır. Bu bölümde pencereyi kapatmadan, Safranbolu dışındaki kimi konularda, bir Safranbolulunun yaşamı boyunca penceresine yansıyan ilginç görüntülerden, bu görüntülerden kaynaklanan görüşlerden ve yaşanan kimi olaylara ilişkin değerlendirmelerden oluşan çok kısa bir demet sunmak ve bunları ilgi duyabilecek olanlarla paylaşmakta yarar olabileceği düşünülmüştür.

“Hayat ileriye doğru yaşanır; ama geriye doğru anlaşılır” derler. Bu satırları, yaşamı geriye doğru anlayabileceğim bir dönemde; 9 yıl önce, 70 yaşına bastığım ilk aylarında yazmıştım. Şimdi kitabın 2.baskısı sırasında 79 yaşındayım. Cahit Sıtkı TARANCI, ünlü şiirinde, *“Yaş otuzbeş yolun yarısı eder”* demektedir. Şair, yolun tamamını yetmiş kabul eder ve bu dizesi, *“Yaş yetmiş, iş bitmiş”* deyişine paralel bir anlam içerir. Ancak iş bitmemiş, ömür tükenmemiş ise, *“Yaş yetmiş ama yol bitmemiş / Sıra uzatmaları mı gelmiş?”* de denilmelidir. Yolun ne zaman biteceği bilinemediği gibi, uzatmaların ne zaman başlayacağı da bilinmemektedir.

“Hangi yaşta olunursa olsun, ölüm erkendir” ⁽¹⁾ denilmesi, insanın yaradılış özelliğinden kaynaklanan, yaşama bağlılığını ve yaşamdan kopmama isteğini dile getirir. *“Hiç ölmeyecek gibi çalış; yarın ölecekmiş gibi ibadet et”* özdeyişi ise, hem yaşama bağlılığı ve hem de Tanrı'ya inancı pekiştirmeye yöneliktir. Ünlü Fransız yazarı Victor HUGO, *“Kırk yaş gençliğin ihtiyarlığı; elli yaş ihtiyarlığın gençliğidir”* demektedir. 1885'te, 83 yaşında ölmesine karşın, 60 ve 70 yaştan söz etmemiş bulunmaktadır. Ancak, HUGO'nun dediği gibi 50 yaş ihtiyarlığın gençliği ise ve yaşam süreceyse, *“niçin 60'lı yaşlar ihtiyarlığa hazırlanış, 70'li yaşlar ihtiyarlığa başlangıç ve 80'li yaşlar da ihtiyarlığı yaşayış yılları olmasın?”* denilmelidir.

Ancak, nasıl olursa olsun, hep sağlıklı bir yaşam olsun. *“Her şeyin başı sağlıklıdır”* diye boşuna söylenmemiş; Kanuni Sultan Süleyman bile, *“Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi”* demekten kendini alamamış. Önemli olan herhalde sağlıklı bir yaşamın yanı sıra, *“Baki kalan bu dünyada hoş bir sada imiş”* diyen Divan Şairi Baki'ye uyarak bu alemde geride hoş bir ses, güzel bir eser bırakarak ayrılabilir. Yine herhalde

⁽¹⁾ Şair Cemal Süreya; *“Her ölüm, erken ölüm”*

Yahya Kemal BEYATLI'nın; *“Ölmek değildir ömrümüzün en feci işi / Müşkül budur ki ölmekten evvel ölür kişi”* dizelerinde dile getirdiği gibi, ölmekten ölmüş olmamalı ve sadece yaşamış olmakla da kalmamalı; her yaşta, *“karınca kararınca”* hep üretmek ve yararlı olarak yaşamalıdır.

Diğer bölümler gibi, bu bölüm de böyle bir anlayışın ürünüdür. Faydalı olduğuna inandığım bir alışkanlığım, defterime çeşitli yerlerde okuduğum ve beğendiğim güzel özdeyişleri not etmektir. Uzun yıllar içinde biriken bu deyiş ve güzel sözlerin bir kaçından yararlanmak suretiyle, aşağıda kimi konularda değerlendirmelerde bulunmaya çalışacağım. Tırnak içine alınan, başkalarına ait bu güzel deyişlerde, yaşamın bir çok gerçeğinin en özlü biçimde dile getirilmiş olduğunu ve ilke olarak benimsendiğinde, bunların insana yaşam boyu doğru davranışlar sergilemesi için yardımcı olabileceğini düşünüyorum.

► İNSAN VE TOPLUM

ARİSTO'ya ait olduğu söylenen ve sık sık yinelenen bir özdeyiş vardır: *“İnsan sosyal bir varlıktır”*. Bununla insanın tek başına yaşayamayacağı, her zaman hemcinsleriyle bir arada olma, bir başka anlatımla, hep toplum içinde yaşama zorunda olduğu belirtilmek istenir. İnsanın tek başına yaşaması Daniel DEFOE'nin *“Robinson Crusoe”*sinde olduğu gibi ancak romanlarda söz konusu olabilir; o romanda bile Robinson sığındığı ıssız adada, bir süre sonra çevre adalardan gelen vahşi yerlilerle savaşıyor; kimilerini öldürüyor, kimileri kaçırıyor ve aralarından “Cuma”yı esir alıp, onunla birlikte yaşıyor.

Topluluk halinde düzenli ve mutlu bir yaşamın ön koşulu, her insanın, bulunduğu toplumun belirlediği kurallara uymasıdır. Bu kurallar, ya uzun bir süreç sonunda ortaya çıkan toplumsal örf adetlere ilişkindir ya da ahlaksal değer yargılarıdır, bunlara uymayanlar dışlanır ve ayıplanır; ya dinsel kurallardır, bunlara uymamakla günah işlenmiş olur veya hukuk kurallarıdır, uyulmama halinde ceza ve tazminat gibi yaptırımlarla karşılaşılır.

Özgürlüklerin sınırsız olmaması da, insanların toplum halinde yaşama zorunluluğundan kaynaklanır. Bir insanın içinde bulunduğu kişisel özgürlük çemberinin, diğer insanlara ait özgürlük çemberini kesmemesi; en fazla teğet olmasının gerektiği söylenirken de, toplumsal düzenin, ancak böylece sağlanabileceği gerçeği anlatılmak istenir.

Uygar insan, başkalarını düşünen bencil olmayan kişidir. Bencil olmamak, kişisel çıkarları, toplumsal çıkarların önünde tutmamaktır. Cenap Şahabettin, *“Tiryaki Sözleri”* adlı kitabında çıkar karşılığı olarak kullandığı *“menfaat”* hakkında şöyle der: *“Menfaat sandalyeye benzer; başının üstünde taşırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan seni yükseltir.”* Çıkarıcılık, bencillikle özdeşdir. *“Bencillik, kendini düşünmek değil, başkalarının da kendisi gibi düşünmesini istemektir”* diye de tanımlanır. Bir insanın, başkalarının da hep kendisi gibi düşünmesini istemesi, çoğunluk tarafından konulan ve benimsenen kurallara uymamayı istiyor olmasıdır. Her bireyin böyle davrandığı durumlarda topluma kurnasızlık egemen olur. Bu yaradılıştaki insanlar için, *“Düşüne gider zurna beğenmez, hamama gider kurna beğenmez”* de denilir.

Kurallara uymak, her zaman olagan bir davranış biçimi olarak kabullenilmelidir. Batı toplumlarında görülen düzenin; güvenli ve rahat yaşam koşul-

larının temelinde, bizden farklı olarak oralarda, konulan kurallara uymamayı kimsenin aklının ucundan bile geçirmemesi bulunmaktadır. Ender olsa da, Batı'da kural dışı davranışa cüret edebilenlerin hemen *"analarından emdikleri sütün burunlarından getirilmekte"* oluşu, çok önemli caydırıcı bir etmendir.

Ülkemizde ise, ne yazık ki, *"Kurallara uymamanın, kural olması"* gibi acı bir tablo ile karşı karşıyayız ve bu tablo hemen her alanı kapsar biçimde yıllar geçtikçe genişlemekte; toplumda kurallara uymamayı alışkanlık haline getirenler, hem sayısal ve hem de oransal olarak sürekli artmaktadır. Her ne kadar kurallara uymayanlar kamu görevlileri tarafından görüldüğünde, haklarında yasal işlem yapılsa da, kamu görevlilerince herkesin her davranışının görülmesi ya da hep denetlenmesi beklenemeyeceğinden, kural dışı eylemlerin çok büyük çoğunluğu yasal yaptırımlara konu olamamaktadır. En düşündürücü olanı da, ülkemizde kural dışılığın toplumsal bir tepki ile karşılanmaması; hatta kural dışılığın korunmağa çalışılmasıdır.

Örneğin *"her trafik kuralı uzun deneyimler sonunda, uyulması gerekli görüldüğü için uygulamaya konulmuştur"* denilse de, bu gerçeğe büyük bir çoğunluk kulak tıkamaktadır. Üstelik, trafik kurallarına aykırı davranışı nedeniyle bir sürücü hakkında yasal işlem yapılmak istendiğinde, çoğu kez, araçındaki yolcuların büyük çoğunluğunun sürücüye arka çıkıp, trafik görevlisine tepki gösterdiklerine tanık olunmaktadır. Araca bir ücret karşılığı binilmesine ve dolayısıyla araç sürücüsüne bir minnet borcu içinde olunmamasına karşın, *"kimin atına binilirse onun kılıcı sallanır"* sözü burada bile geçerli olabilmekte; Türkiye'nin trafikte çok fazla kayıp veren bir ülke olduğu hep unutulmaktadır.

İnsanların trafik kurallarına uyulmaksızın yapılacak bir yolculukta karşı karşıya kalınacak risklerden kendilerinin de zarar göreceğini düşünmemeleri nasıl açıklanabilir? Bunun eğitimsizlik ve bilinçsizlikten çok, herhalde sadece kadercilikle bir ilişkisi kurulabilir. Dilimize yerleşen *"Allah'a emanet"*, *"Allah kerim, bir şey olmaz"* gibi mistik yaklaşımlar içinde olmak yerine, *"en büyük düşman, gevşek bırakılmış bir vidadır"* özdeyişi ile *"eşeğini sağlam kazığa bağla, sonra Allah'a emanet et"* sözündeki gerçek unutulmamalıdır. Galileo'nun, *"İnsana bu mükemmel beyni veren Tanrı'nın, onun kullanılmasını istemediğine inanmıyorum"* sözlerindeki haklılık, asla göz ardı edilmemeli; kadercilik yerine öncelikle aklın gereklerine uygun davranışlar sergilenmelidir.

Toplumsal kuralların yanı sıra, insan aklının ve akılla ulaşılan bilimsel verilerin gösterdiği biçimde davranmak, hem bireysel ve hem de toplumsal çıkarlar açısından büyük bir önem ve değer taşımaktadır.. Burada bir anımdan söz etmek isterim.

Yurt dışına ilk kez 30 yaşında, Tarım Bakanlığı Müfettişiyken bir grup arkadaşım ile birlikte çıktım. Bilgi ve görgü arttırmak amacına yönelik incelemelerde bulunmak üzere, federal bir devlet olan Batı Almanya'nın Bavyera eyaleti'nin Tarım Bakanlığı'nın çağrılısı olarak, Eylül/1967'de Münih'e gittik. Bizi bir ara güneybatı Almanya'da İsviçre, Fransa sınırındaki bir bölgeye götürdüler. Göz alabildiğine her taraf şaraplık üzüm bağlarıyla kaplıydı. Başka hiçbir meyve ağacı yoktu. Tercüman aracılığıyla Alman rehber sordum; *"niçin bu bölgede asma dışında başka bir meyve ağacı yok veya bağcılık dışında küçük de olsa, başka bir tarımsal üretim yapılmıyor?"*

Rehberin yanıtı şöyle oldu: “*Bu bölgenin çok uzun yıllar önce toprak analizleri yapılmıştır; meteorolojik değerler uzun yıllar ortalaması olarak bellidir; toprağa ve iklime ilişkin verilere göre burada en ekonomik, en verimli tarımsal üretim şaraplık üzüm yetiştiriciliğidir*”. Buna karşılık olarak, “*öyle olsa da bölge çiftçisi, satmak için değil, kendisinin ve aile bireylerinin gereksinimi için, evinin önündeki bahçede, dar bir alanda dahi niçin birkaç meyve ağacı dikmiyor; burası özgürlüklerin ve kişisel mülkiyet hakkının bulunmadığı komünist rejimle yöneltilen Doğu Almanya olmadığına göre, çiftçinin dilediği tarımsal faaliyette bulunması nasıl önlenir?*” diye sorulduğunda ise, “*bu bölgenin 1839 yılında kadastro yapılmıştır, asma dışında, başka bir ürün yetiştirilmeye kalkılırsa, o parsel kime ait ise, o kişi, tarımsal destekleme olanaklarından hiç birinden yararlanılmaz, kaderiyle baş başa kalır, böyle bir davranış sergileyecek, kendinin ve ülkesinin ekonomik çıkarlarını hiçe sayacak, akılsız bir Alman çiftçisi yoktur*”.

1839 yılı, bizde Tanzimat Fermanı’nın okunduğu önemli bir yıl olduğu için, bu tarihi unutmadım. Bu olayın yaşandığı 1967 yılında Türkiye’de toprak reformu tartışmaları vardı, kutsal mülkiyet hakkının dokunulmazlığı savunulurdu ve o yılların olanaklarıyla Türkiye’nin kadastro sununun ancak 100 yıl sonra tamamlanacağı söylenirdi. Nitekim Safranbolu’ya bile kadastro, Belediye olarak gösterilen yoğun çabalar sonucu, ancak 1975 yılında getirilebildi.

► DOSTLUK VE ARKADAŞLIK

Toplum yaşamında dostluk ve arkadaşlıkların çok önemli bir yeri vardır. Dostluk ve arkadaşlıkların en değerli olanlarının mahalle, okul ve askerlik arkadaşlık ve dostluğu olduğu söylenir. İnsan silosu görünümündeki, bugünkü çok katlı apartmanlar ile çok sayıda bloktan oluşan sitelerdeki yaşamın aksine, eski sosyal yaşantımızda mahalle olgusu ile mahalle arkadaşlığının ve özellikle komşuluğun çok değerli olduğu bilinir.

“*Ev alma, komşu al*” sözü, insanın dar zamanında, en yakın akrabalarından önce, komşusunun yardım ve ilgisine gereksinim duyacağı gerçeğini vurgulaması açısından önem taşır. Sadece komşuluk değil, günlük yaşamda, bir çok kişinin, öz kardeşinden bile önde gelen, çok yakın dostluk ve arkadaşlıkları vardır. Alman BECHSTEİN’in “*En yoksul insan, dostu olmayandır*” sözünde, kuşkusuz bir gerçek dile getirilmektedir. Kafa yapıları, dünya görüşleri birbirini benzeyenler dost ve arkadaş olurlar. “*Söyle bana dostunu, senin kim olduğunu sana söyleyeyim*” denilmesi bundandır.

Yine kuşkusuz gerçek dost, iyi gün değil, “*kara gün dostu*”dur. Bu nedenle, “*Dost sanma şanlı vaktinde dost olanı, / Dost bil, gamlı vaktinde elinden tutanı*” beyti, bir gerçeğin özlü biçimde dile getirilişidir. “*Evrende her şey küçük doğar, zamanla büyür; acı ise büyük doğar, zamanla küçülür*” denildiği gibi, “*Sevinçler paylaşıldıkça büyür, acılar paylaşıldıkça küçülür*” diye de söylenir. Sevinçler de, acılar da ancak dostlarla paylaşılabılır. Buna karşılık, dostların şöyle sınıflandırılması da, yaşamın bir başka gerçeğidir.

“*Kimi dostlar ekmek, su gibidir, her gün aranır; kimileri ilaç gibidir, gerektiğinde ararsın; kimisi hastalık gibidir, gerekirse ararlar; sonuncular da arandığında bulunamayan şemsiye gibidir, yağmur yağınca kaybolurlar*”.

Herhalde bu sıralamada, hastalık ya da gerektiğinde bulunamayan şemsiye gibi olanları, dost olarak nitelememek ve dostlar arasında saymak daha doğru olmak gerekir.

Nitekim, *“Dünya malı elde iken, hep düşmanlar dost olur / Elde bir şey kalmayınca, dost bile düşman olur”* ⁽²⁾ veya *“Altından testi olsa, susuz çeşmeden dolmaz / Yiğit ne kadar mert olsa, düşenin dostu olmaz”* ⁽³⁾ dizelerinde de özde değil, sözde dostlar ve dostluklar yerilmektedir. Bu arada, *“Ay’ı sever batana kadar, güneşi sever yakana kadar, beni sever işi bitene kadar”* dedirtenlerin de dostluğundan ve arkadaşlığından söz edilmemelidir.

Mehmet Akif ERSOY da, *“Kim kazanmazsa bu dünyada ekmek parası/ Dostunun yüz karası, düşmanının maskarası”* demekte haklıdır; ancak şu ya da bu nedenle güç durumda kalan bir kişiyi, *“yüz karası”* bir durumda bırakmamak da, gerçek dostların en önemli görevi olmak gerekir. Çünkü gerçek anlamda dostluk ve arkadaşlığın, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı gerektirdiği unutulmamalıdır.

Öte yandan, uluslararası ilişkilerde bir ülkenin, *“Dostlarının dostunu dost; dostlarının düşmanını düşman; düşmanlarının dostlarını düşman, düşmanlarının düşmanını dost”* olarak kabul etmemesi gerektiği söylenir. Bir İngiliz devlet adamının çok bilinen, *“İngiltere’nin değişmez dostları yoktur; değişmez çıkarları vardır”* sözü de aynı doğrultudadır. Ancak kişisel ilişkiler için benzer görüş ve yaklaşımlar tutarlı olamaz. Dostun dostu düşman, düşmanın düşmanı da dost olabilir ve olmalıdır da; ayrıca yine kişisel ilişkilerde geçerli olan dostluklar da, sürekli olanlardır.

Aslında hep, sürekli dostlukların, eski dostlukların öneminden ve erdeminden söz edilir. Eski dostluk, sürdürülen ve eskitilmeyen dostluktur. İnsanın herkesle dost olması beklenemez, evliya da olursa, *“her evliya her adama yaramaz”* denir. Ancak herkesle dost olunmasa da, düşman da olunmamalıdır. Ömer HAYYAM şu dördlüğünde ne güzel söylemiş: *“En doğrusu dosta düşmana iyilik etmen / İyilikseven kötülük edemez zaten / Dostuna kötülük ettin mi düşmanın olur / Düşmanınca dostun olur iyilik edersen”*

Dilimizde *“Ben ona iyilik etmedim ki, bana kötülük etsin”* diye bir söz vardır; bundan, her iyilik edenin, iyilik ettiğinden kötülük beklemesinin gerektiği gibi bir anlam çıkar. Böyle bir genelleme yapılması doğru olmamalıdır; dilimizdeki *“Yap bir iyilik, at denize; balık bilmezse halik bilir”* sözü daha doğrudur ve karşılık beklenmeksizin ve kim olursa olsun, dost ya da düşman iyilik yapılmasını; balık bilmese de, halik’in (yaratanın), yani Tanrı’nın bileceğine işaret edilir. *“Hiçbir iyilik Tanrı katında kaybolmaz”* özdeyişinde de, iyiliğin değer ve önemi vurgulanır.

İyilik yapmakla yeni dostlar kazanılır, ya da eski dostluklar pekiştirilir. Toplum yaşamında en mutlu insanlar, çok sayıda dostu bulunanlardır. *“Adam, adamıyla, kuş kanadıyla havalanır”* denir, Adamın adamı, dostlarıdır; dostlar olmaksızın yaşamdan hiçbir tat alınmaz. *“Yalnızlık Tanrı’ya özgüdür”* sözü,

⁽²⁾ Nail TAN, “Laedri ve Ölçülü Sözler”

⁽³⁾ Hasan PULUR, Milliyet Gazetesi, 20.06.2002

çok doğrudur ve yaşamaktayken, yaşamın sonunda olduğu gibi yalnız kalınmamalıdır. Bu nedenle olsa gerek, Ahmet Muhip DIRANAS, “*Ben bir yıldırım*” adlı şiirinin sonunda “*Ama kalbim çatlayacak yalnızlıktan / Hiç olmazsa bir ayna ver bana, Tanrım!*” der.

► DOĞRULUK VE GÜVENİLİRLİK

Toplumsal yaşamda asla göz ardı edilmeyecek çok önemli bir kural, insanların doğru ve güvenilir bir kişilik sahibi olmalarıdır. “*Her zaman ak ol, pak ol / Kabak olma, kavak ol / Yerde sürünür kabak / Göğe yükselir kavak*” dizelerindeki gerçekler ilke edinilmelidir. Hiç kuşkusuz görünüşün ak olması ya da ak adı verilmesi önemli değildir; ak’lık özde olmalıdır. Eski deyimle “*zarfa değil, mazrufa bakılmalı*”; zarf değil, zarfın içindeki ak olmalı, pak olmalıdır.

Doğruluk, dürüstlük her insanın sahip olması gerekli en değerli niteliktir. Bu nitelik, kişilerin toplum içinde güvenilir ve saygın bir konumda olmalarını sağlar. Her ne kadar dilimizdeki “*Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar*” ya da “*Doğru olsan ok gibi / Yabana atarlar seni / Eğri olsan yay gibi / Elde tutarlar seni*” gibi söylemler, ilk bakışta doğruluğa karşıtmiş izlenimi vermekte ise de, bu sözleri aslında, bir olumsuzluğa karşı gösterilen tepki, eleştiri ya da yergi (*hiciv*) olarak algılamak gerekir. Nitekim, “*Doğruda aç görmedim, eğride tok / Eğri yay elde kalır, menzil alır doğru ok*” denilerek, elde kalan eğri yay’a değil, menzile yani amaca ulaşmak üzere yol alan doğru ok’a değer verilir.

“*Yılan’dan daha çok, yalan’dan kork*” uyarısında bulunulur. Eski bir sözdür; “*Bir şeyin şuyuu, vukuundan beterdir*”, yani bir olayın duyulması, gerçek olmasından daha kötüdür denir. Çünkü doğrunun ne olduğunun anlatılması ve anlaşılması zaman alır; bu arada “*ateş olmayan yerden duman çıkmaz*” diye düşünenler de olur. “*Her ne kadar güneş balçıkla sıvanmaz*”, “*yalancının mumu yatsıya kadar yanar*” denilse de, haksızlık ortaya çıkıncaya kadar vereceği zarar, “*çamur at, tutmasa da izi kalsın*” denilerek anlatılmak istenir. Bu yüzden “*doğru yerinden doğrulana kadar, yalan dünyayı dolandır gelir*” denir ve o nedenle “*Allah, kuru iftiradan saklasın*” dileğinde bulunulur.

İnsanların, dürüstlüğüne ve doğru sözlülüğüne ilke edinildiği ve uygulandığı bir toplumsal yaşam arzu edilir. Aslında erdemli davranışlar yanında, toplumsal kurallara ve yasalara saygı, sadece polisiye önlemlerle sağlanamaz. Bu, herhalde, sosyal ve kültürel bir birikimin sonucudur ve sanırım gelişmişlik ve uygarlık ölçütüdür. Bu satırları okuyanlarla bir anımı paylaşmak isterim. Cenap Şahabettin “*Hatıralar, kocayan dimağların koltuk değneğidir*” der; anlatacağım anının, dimağıma olmasa da, görüşlerime koltuk değneği gibi destek olacağını düşünürüm.

Yukarda değinmiştim; görevli olarak, 1967 yılında Almanya’ya ilk gidişimde ormanlık alanlardaki köylerin tarımsal etkinliklerini ve kalkınma yöntemlerini incelemek üzere, bizi ayrıca, Karaormanlar denilen bir bölgede, ormanlar içindeki bir köye götürdüler; kıvrıla kıvrıla uzanan asfalt bir yolla ulaştığımız bu köy, hayvancılıkla geçiniyordu, günde 30 litre dolaylarında süt veren inekleri, etrafı tek sıra bir telle çevrili, orman içindeki ağaçsız yeşil alanlara, başlarında hiç kimse olmaksızın bırakıyorlar, tele çok düşük voltajlı elektrik akımı verdiklerinden, inekler tele dokununca geri çekiliyor ve telle çevrili alanın dışı-

na çıkamıyorlardı. Çok modern ve çok temiz ahırlarda barınan inekler, aynı ahırdaki makinelerle sağılıyordu.

Bizi gezdiren Alman rehberimiz, sağım sonucu toplanan sütün, her ahırın içinde ve giriş kapısının yanındaki huni gibi ağzı geniş bir kaba dökülerek, bu kabın bir boruyla bağlı olduğu köyün tankına gönderildiğini, ahırdan ne miktar süt çıktığını kapının dışındaki sayacın gösterdiğini, köydeki tüm ahırlarda üretilen ve bu tankta toplanan sütü, pastörize etmek, peynir ve tereyağı yapmak üzere, aşağıda dağın eteklerindeki süt fabrikasının satın aldığını, belirli zamanlarda fabrikanın görevlileri gelip, her ahırdaki sayacın göstermesini okuyarak ilgililere ödemede bulunduğunu anlattı.

Ahırdaki kaba, süt yerine su dökülürse sayaç fazla gösterir ve haksız ödemede bulunulmak durumuyla karşılaşılır diye düşünerek, tercümanımız aracılığıyla böyle olumsuz bir eylemin nasıl önlendiğini sordum. Rehber, *“buradan su değil, süt dökülür”* yanıtını verdi. Ben de *“süt dökmek yerine, haksız bir kazanç elde etmek amacıyla su dökmesinin, hangi yöntemle önüne geçildiğini öğrenmek istiyorum”* diye sorumu yineledim. Su ile sütün özgül ağırlığı ile rengi farklıdır; bu sayaç, özgül ağırlığa ya da renge karşı duyarlıdır, suyun veya sulandırılmış sütün dökülmesi halinde gerekli uyarıda bulunur veya çaışmaz gibi bir cevap verileceğini umuyordum.

Rehber, tercümanımıza *“siz herhalde yanlış çeviri yapıyorsunuz, sudan değil, sütten bahsediyorum, niçin süt dururken, su dökülsün? İneğin memesinden çıkan süt, pastörize edilmeden içilmez; toplanan süt aşağıda vadi içindeki fabrikada pastörize edildikten sonra, bir kısmı içilmek üzere tekrar köye getirilir, süte su katılarak, köyde niçin sulu süt içilmesine neden olunsun? bu köyün halkı deli değildir.”* diye karşılık verdi.

Tercümanımız, Batı Almanya’nın Freiburg Üniversitesi’nde doktora yapmış Orman Yük. Mühendisi Başmüfettiş Nurettin ERBİL’di; çok iyi Almanca biliyordu, çok da güzel çeviri yapıyordu. Ancak biz, bir Alman’ın böyle bir sahtekarlığı düşünemeyeceğini bilemiyorduk; içimizden kimi arkadaşlar *“bizde olsa, her ahırdan gönderilen sütün en az yarısı su olur”*, kimileri de *“kaba, hep su dökülür, mevcut süt başka yollardan satılır ya da değerlendirilir; pastörize de neymiş denir, süt kaynatılıp içilir”* diye söyleniyordu.

► TOPLUM VE YÖNETİM

Toplumu yönetenler, o toplumun olabildiğince en seçkin, en saygın ve en bilgili bireyleri olmalıdır. 2. Cumhurbaşkanımız İsmet İNÖNÜ, *“bir toplum için en tehlikelisi, bilgisi olmayanların yetkisi olmasıdır”* demiştir. Acaba her zaman, en seçkin, saygın ve bilgili olanlar mı toplumu yönetirler?

Almanya’daki Nazi zulmünden kaçarak II.Dünya Savaşı öncesi Türkiye’ye sığınan ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde görev alan Prof.Dr. Fritz NEUMARK, bu konuda, *“Türkiye’nin toplumsal elekleri hep eksileri ele-yip, artıları kalbur üstü yapacağına, artıları eleyip, eksileri kalbur üstü yaptığı için Türkler çağı yakalayamamıştır”* demektedir.

Herhalde, *“Batı’nın her şeyi Maşallah, Türkiye’de her şey inşallah”* denilmesi de, kalbur altı olmaları gerekenlerin, kalbur üstü olmasından kay-

naklanmaktadır. Çetin ALTAN da, Milliyet Gazetesi'ndeki makalelerinde sık sık, *"Türkiye'de, önemliler değersiz, değerliler önemsizdir"* diye yakını. *"Türkiye doğuya doğru yol alan bir gemidir. Ancak bu gemide bazıları batıya doğru koşmaktadır"* diyen Sakallı Celal (Filozof Celal YALINIZ) ise, ayrıca *"Bizde ilgililer bilgisiz, bilgililer ilgisiz"* der.

Oysa ki, toplumda değerliler önemli olmalı, ilgililer de bilgisiz olmamalıdır. Ünlü araştırmacı gazeteci Uğur MUMCU, *"Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz"* demekle yerden göğe kadar haklıdır. İlgililer ve özellikle yöneticiler bilgili olmalıdır ki, fikir sahibi de olsunlar; toplumu yönetirken sahip oldukları fikirler kendilerine ışık tutsun. *"Yönetmek, öngörmektir"* denir; doğruları öngörmek için, doğru fikirlere ve onun için de doğru bilgiye gereksinim vardır.

Görünüşe asla aldanılmamalıdır. Güzel bir deyiş vardır: *"Adam hacı mı olur gitmekle Mekke'ye / Eşek derviş mi olur, taş taşımakla tekkeye"*. Hacı Bektaş Veli de, *"Hararet nar'dadır, sacta değildir / Keramet baştadır, tahta değildir / Her ne arar isen, kendinde ara / Kudüs'te, Mekke'de, Hac'ta değildir"* derken, dış görünüşün ve sıfatların önemli olmadığına işaret eder. Tanzimat Edebiyatı'nın ünlü şairi Ziya Paşa da, *"Bed asla necabet mi verir hiç üniforma / Zerdüz palan ursan eşek yine eşektir"* (Çirkine asla üniforma, hiç soyluluk vermez / Sırma işlemeli semer, eşeği değiştirmez) demek suretiyle, aynı görüşü bir başka biçimde dile getirir.

Dış görünüşün önemine işaret eden sözler de vardır. Örneğin Cenap Şahabettin, *"Bir güzel kıyafet, iyi bir tavsiye mektubu gibidir"* derse de, *"İnsan kıyafetine göre karşılanır, bilgisine göre uğurlanır"* anlamındaki bir Rus atasözü daha doğru olmak gerekir.

Bir toplumda öncelikle başta politikacılar olmak üzere o toplumu yönetenlerden ve kamu görevlilerinden, bilgili olmalarının yanı sıra, vatandaşlarına karşı dürüst ve eşit davranmaları, hep doğruları söylemeleri, eski deyimle *"zikri başka, fikri başla"* yani *"söylemi başka, eylemi başka"* olmamaları, yasaları uygulamada keyfilikten kaçınmaları ve en önemlisi, sahip oldukları kamusal yetkiyi kötüye kullanarak çıkar sağlamaya kalkışmamaları beklenir.

Bir devlet adamının yakın bir tarihteki, *"benim memurum işini bilir"* biçimindeki talihsiz demeci asla hoş görülmemelidir. Ancak dilimizde, *"Bal tutan parmağını yalar"*, *"Devletin malı deniz, yemeyen domuz"* gibi deyişlerin varlığı da, yadsınamaz bir gerçektir. Bu sözler, kimi olumsuzlukların ülkemizde benimsendiğinin göstergesi olarak kabullenilmemelidir. Bu deyişlerin, Osmanlı döneminde kamu görevlerinin, devletin üst yöneticilerine verilen hediye ve rüşvetlerle elde edilmesinden ve bu yolla görevlendirilenlerin de hizmet yerine, çıkar sağlamayı alışkanlık haline getirmelerinden kaynaklanarak dilimize yerleştiği düşünülebilir.

Çünkü XVI.yüzyılın ünlü divan şairi Fuzuli, kendi kadar ünlü *"Şikayetnamesi"*ne *"Selam verdim, rüşvet değildir diye almadılar, hüküm gösterdim faydasızdır diye iltifat etmediler"* diye başlar ve devamla

"...Dedim vakıf malının dilediği gibi kullanılması vebaldır / Dediler akçamızla satın almışsınız, bize helaldir / Dedim, hesaba alsalar bu tuttuğunuz yolun fesadı bulunur / Dediler, bu hesap kıyamette sorulur / Dedim dünyada da hesap olur,

haberini işitmişiz / Dediler, ondan dahi korkumuz yoktur, katipleri razı etmişiz..." demektedir. ⁽⁴⁾.

Sadece Fuzuli değil, aynı konuda bir başka Osmanlı şairi, XVII yüzyılda yaşayan Nabi de şöyle yakınmaktadır: *"Vermezdi kimse kimseye ekmek, minnet olmasa / Hiçbir iş görülmez idi, rüşvet olmasa / Yok karşılıksız muamele ehli zamanede / Kimse ibadet etmez idi, cennet olmasa"*

Böyle bir devlet düzeninin doğal sonucu, *"bal tutan parmağını yalar"* ya da *"Devlet malı deniz, yemeyen domuz"*, gibi deyişlerin dile yerleşmesi; bu deyişlere yol açan eylemlerin kanıksanmasıdır. *"Devlet malında tüyü bitmemiş yetimin hakkı vardır"* gerçeği karşısında, *"devlet malı deniz, yemeyen domuz"* denilmesi bir ironidir. Kamu görevlisi, hizmeti karşılığında kendisine ödenen, yasal ücreti beğenmeyebilir, o takdirde *"ya bu deveyi güdecektir, ya bu diyardan gidecektir"*. Böyle yapılmayıp, yasal olmayan yollardan çıkar sağlanmasının olağanlaşmış, yaygınlaşması toplumu çöküntüye götürecektir. *"İhsan, insanın tuzağıdır"* derler; hiç kimse kamu görevlisine ihsanda, yani bağışta bulunmamalı, kamu görevlisi de, bağış kabul ederek tuzağa düşmemelidir.

"Balık baştan kokar" özdeyişindeki gerçek asla göz ardı edilmemeli, özellikle toplumun en üst yöneticileri, herkese örnek olacak nitelikler taşımalı ve öncelikle dürüst olmalıdırlar. Yakın tarihte örnekleri görüldüğü gibi, yöneticiler, astronomik rakamlara ulaşan mal varlıklarının kaynağı olarak, annenin çıkınından çıkan dövizleri veya çocuğun düğününde armağan edilen altın takıları göstermek gibi utanç verici durumlara düşmemelidir.

Ziya Paşa (1825-1890), ünlü Terkib-i Bend'inde, *"Milyonla çalan mesned-i izzete serefnaz / Bir kaç kuruşu mürtekinin cay-i kürektir"* (Milyonla çalanın yüce mevkilerde başı diktir / Birkaç kuruşu cebe atanın cezası kürektir) demiştir. Aradan 150 yıl kadar geçtikten sonra, *"aynı hamam, aynı tas"* görüntülerle karşılaşılmalıdır.

"Orkestra şefi ile toplumun şefi birbirinden farklıdır; orkestra şefi çalmaz, çaldırır; toplumun şefi ise, ne çalar, ne çaldırır" denir. Toplumun şefi olan üst yöneticiler ve özellikle politikacılar için en büyük servet, halka yaptıkları hizmet ve bu hizmetten kaynaklanan saygınlıktır. *"Politikacının unu değil, ünü olmalıdır"* denir. Un maddi, ün manevi servettir; kendinden sonrakilere, sadece hizmetleriyle adını ve ününü miras bırakan politikacıları, toplum unutmaz; hep adını ve anılarını yadeder.

Vergi dairelerinin duvarlarında, *"vergisi ödenmiş kazanç kutsaldır"* yazıldığı gibi, ancak yasal yollardan elde edilen servet, kutsal ve saygındır. *"Kefenin cebi yok"* ya da *"hep senden yukarıdakilere değil, aşağıdakilere de bak; şükretmesini bil"* gibi öğütler, olanla yetinilmesi, kanaatkar olunması amacına yöneliktir. Bu konuda Ziya Paşa'nın şu beyiti ne kadar doğrudur: *"Ya bister-i kemhada, ya viranede can ver / Çün bay-ü geda hake beraber girecektir"*,

⁽⁴⁾ Şikayetname, Fuzuli'nin, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534'te Bağdat'ı alması nedeniyle, padişah için yazdığı övgü dolu bir kasideden dolayı, kendisine Bağdat vakıflarının gelirinden bağlanan 9 akçe gündeliğin, Vakıf idaresi'nce ödenmemesi üzerine, İstanbul'a Nişancı Mustafa Çelebi'ye gönderdiği mektuptur. (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt:21, sayfa: 11079)

(İpek dösekte ya da viranede can versin / Toprağa beraber girecek fakir ile zengin) Bir başka doğru da şu dizelerde dile getirilmektedir: “*Mal sahibi, mülk sahibi / Hani bunun ilk sahibi / Mal da yalan, mülkte yalan / Var biraz da sen oyalan*”⁽⁵⁾

Toplumda yöneticilik ve özellikle seçim sonucu, siyasal yollarla ulaşılan yöneticilik bir meslek değil, bir görevdir. O görevden ayrılmamak için sürekli çırpınışlar içinde olunmamalı, sonraki kuşakların önü açılmalıdır. “*El el-den üstündür*” denir, bunun kanıtlanması ve bu olanaktan yararlanılması için, başkalarına da yöneten olma şansı verilmelidir. Ne kadar seçkin ve saygın bir kimlik sahibi olursa olsun, politikacı, adını ve yüzünü eskitmiş ise, artık zamanı geldi deyip görevinden ayrılmasını bilmelidir.

Güzel bir söz vardır: “*Politika bir otobüstür binmeli; son durağa gelmeden inmesini bilmeli*”. Bu kurala uymayanlara, yani son durağa gelmeden inmeyenlere, önemli sağlık sorunları olan, 2000’li yılların hemen başındaki Başbakan Sayın Bülent ECEVİT ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Bu örneğe karşın, “*Politika’nın sadece giriş kapısı vardır, çıkış kapısı yoktur; ölünceye kadar kalınır*” diyen Sayın Süleyman DEMİREL’e katılmak olanaklı değildir. Çünkü Batı’dan aldığımız demokrasinin, oradaki yazılı olmayan kurallarına da uyulmalıdır. Bu kurallar gereği, Batı ülkelerinde siyasal liderler son seçimde, bir önceki seçime göre partileri bir kaç puan daha az oy alsalar, hemen koltuklarını boşaltmakta; yeni bir liderle, partinin ve ülkenin geleceği için, daha büyük ümitler beslenmesine ortam hazırlamaktadırlar.

Napoleon BONAPART, “*Doğu’yu adamlar, batı’yı yasalar yönetir*” derken haklıdır. Burada yönettiği söylenen yasalardan anlaşılacak olan, iş başındaki yöneticilerle ilişkili olmayan, ülkede geçerli kılınan kurallar ile yönetim sistemi ve anlayışıdır. Nitekim, II.Dünya Savaşı’ndan sonra gerek Fransa’da ve gerekse İtalya’da, sürekli olarak, çok kısa aralıklarla değişen koalisyon hükümetleri işbaşında olmasına karşın, o ülkelerin gelişmesinde ve kalkınmasında hiçbir olumsuzlukla karşılaşılmamıştır. Devlet çarkı kurallarına göre, hiç aksatılmadan işletilmiştir.

BONAPART’tan iki yüzyıl sonra bile bugün, Doğu’da ve ne yazık ki, demokratik rejim uygulanan Türkiye’de bile, kuralların ve kurulu düzenin yerine, işbaşında olan kişilerin anlayış ve değer yargıları hep ön planda tutulmaktadır. Türkiye’de kimi Devlet adamlarının “*Anayasayı uygulamasak, bir defa delsek ne çıkar*” ya da “*Anayasa bekleme odasına alınmıştır*” sözleri, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaştırılamaz.

► TOPLUMSAL GELİŞME

Batı ülkeleri “*çok gelişmiş*” olarak tanımlanırken; doğu ülkeleri, “*geri kalmış*” yerine, herhalde ayıp olmasın diye “*az gelişmiş*” ya da “*gelişmekte olan*” ülkeler olarak adlandırılır. Ne yazık ki, Türkiye’de bunların arasındadır.

⁽⁵⁾ Bu dördlüğün Yunus Emre’ye ait olduğu söylenirse de, Hasan PULUR, 05.03.2006 tarihli Milliyet Gazetesi’ndeki “Olaylar ve İnsanlar” başlıklı köşesindeki yazısında, Prof. Talat HALMAN’a atfen, bunun “laedri” (*söyleneni belli olmayan, ölçülü ve kafiye söz*) olduğunu bildirmiştir.

Orta öğretim tarih kitaplarında, doğu'nun ve özellikle İslam ülkelerinin, geçmişte batı'ya göre her açıdan daha gelişmiş olduğu; örneğin Abbasi Halifesi Harun Reşit'in, IX. yüzyılın başında Frank Kralı CHARLEMAGNE'a (Şarlman) armağan olarak gönderdiği çalar saatin şaşkınlıkla karşılandığı, içindeki şeytanların saati çaldırdığının sanıldığı, ayrıca Arapçaya çevrilen eski Yunan düşünürlerine ait eserlerin, İspanya'daki Endülüs Emevileri'nce Batı'ya ulaştırılmasıyla, orada aydınlanma çağının başladığı ve bu arada Osmanlı'nın uzun yıllar Avrupa'da at koşturduğu, Viyana kapılarına kadar uzandığı, Barbaros döneminde Akdeniz'in bir Türk gölü haline getirildiği uzun uzun anlatılır.

Ancak, çalar saat olmasa da, bilimsel ya da teknolojik gelişme ürünü hemen her aygıt gibi, elektronik saatin de niçin Batı ülkelerinde yapıldığı veya Viyana'dan sonra, Anadolu'ya kadar sürekli geri çekilmek zorunda kalan Osmanlı'ya, son dönemde niçin "*Avrupa'nın hasta adamı*" denildiğinin üzerinde durulmaz. Atalarımızla övünürken, "*asalet patatese benzer; her ikisinin de işe yarar kısımları toprak altındadır*" diyen bir Alman atasözündeki gerçek göz ardı edilmemelidir. Toprak altındaki ataların geçmişte yaptıkları önemlidir; ancak, bugün onlara layık olabilmek çok daha önemlidir. Hiç unutulmaması gereken de, "*Bindiği atı yürütemeyen, kendi yürür*" özdeyişidir.

Ziya Paşa, 1871'de Cenevre'de yazdığı "gazel"inde, "*Diyarı-ı küfrü gezdim, beldeler kaşaneler gördüm / Dolaştım mülk-i İslam'ı, bütün viraneler gördüm*" diyerek, acı acı yakınmaktan kendini alamamıştır. Batı ülkeleriyle, Türkiye arasındaki gelişmişlik farkının nedenlerine ilişkin olarak, yılların gözlemlerine, duyulanlara ve okunanlara dayalı olarak şu görüşlere ulaşılmaktadır. Batı ülkelerinde yaşayanlar, asla Türk insanından çok daha zeki, çok daha becerikli değildir. O ülkelerin gelişmişlikte çok açık ara önde olmaları, özellikle yönetim anlayışları, eğitim düzeyi ve iş disiplini alanlarındaki farklı uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

Ulusçuluk ve yurtseverlik gibi çok büyük önem ve değer taşıyan duygular Türkiye'de daha çok coşkunluk içinde söylem bazında kalırken, Batı'da örneğin II.Dünya Savaşı sonunda harabeye dönmüş Almanya'da, Alman işçisinin 8 saat çalıştıktan sonra, 3 saat süreyle, ülkesinin kalkınması için ücretsiz çalışmayı kabullenmesi, yurtseverliğin eylemsel olarak kanıtlanmasıdır. Türkiye'de ise, özverili benzer davranışlar yerine, her konuda "*Devlet Baba*"ya el açılmaktadır. Vergi vermek, askerlik kadar kutsal bir yurttaşlık görevi olmasına karşın, ekonomik etkinlikler kayıt dışı bir alanda yoğunluk kazanmaktadır.

Türkiye'de verimsiz ve iş disiplininin yoksun denilen Türk insanının, Almanya'ya işçi olarak gittiğinde çalışkanlığından ve becerisinden övgü ile söz edilmesi ilginçtir. Bu, başarıya ulaşmakta, kişilerin değil, iş yaşamında uygulanan yöntemlerin ve örgütlenme modelinin ne kadar önemli olduğunun kanıtıdır. "*At sahibine göre kişner*"; ya da "*At binenin, kılıç kuşananın*" denilmesi boşuna değildir.

Burada, ünlü hukuk bilgini Profesör Dr. HIRSCH'in "*Anılarım-Kayzer dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk ülkesi*"⁽⁶⁾ adlı kitabında okuduklarıma

⁽⁶⁾ Ernest E. HIRSCH, Anılarım, TUBİTAK Popüler Bilim Kitapları 45, Ankara 2000, 5. Basım

değirmeliyim. Prof.HİRSCH, Musevi asıllı olup, II. Dünya Savaşı öncesi Nazi zulmünden Türkiye'ye sığınan Alman bilim adamlarındandır. İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin Hukuk Fakültelerinde öğretim üyeliği yapmıştır. Türkiye'de özellikle Ticaret Hukuku alanında "*hocaların hocası*" konumundadır. 29.06.1956 tarih, 6762 sayılı eski Türk Ticaret Kanunu'muzu da hazırlamıştır.

Anılarını, üç bölümde toplamış bulunan Prof. HIRSCH'in, Hitler öncesinde Almanya'daki çocukluk, öğrencilik ve gençlik yıllarına ilişkin anıları, Alman toplumundaki sosyal ve ekonomik ilişkilerin ne kadar etkin kurallara bağlandığını, ticaretle iştigal eden bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak ne kadar özen ve dikkatle yetiştirildiğini, ne kadar ciddi bir eğitim gördüğünü, Almanya'da hukuk öğreniminin ve yargıçlığın ne kadar çetin uğraş ve sınavlara konu olduğunu gözler önüne seren ve merakla okunan çok ilginç anekdotlar içermektedir. Bu kitap okunduktan sonra;

Batı ülkeleri ile Türkiye arasında, her alanda varolan uçurumun nereden kaynaklandığı sorusuna, Alman sosyal yaşamında ve eğitim sisteminde uygulanan ilke ve kuralları öğrenerek, örneğin Almanya'da bir hukukçunun nasıl yetiştirildiğini anlayarak ve bu arada 1950 öncesinde Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetenler ile daha sonrakileri karşılaştırarak en doğru yanıtlar, çok kolaylıkla bulunabilmektedir. Almanya'nın gelişmişliğinin temelinde çalışmanın, üretmenin, önce kendine ve ailesine, sonra ülkesine yararlı olmak için çırpınmanın bulunduğu ve bunun değişmez bir ilke edinildiği anlaşılmaktadır.

Bu nedenlerle anılan kitaptan, yıllar önce çok sayıda satın alarak arkadaşlarıma armağan etmekten kendimi alamadım. Bizim ülkemizde ise, değinilen ilkelerin yerine, "*salla başını, al maaşını*" ya da "*çalışma, kaçma, karışma*" gibi tekerlemelerin dilimize yerleştiğini anımsayarak hayıflanmamak elde değil. Bu arada ayrıca şu anıyı da paylaşmak gerekir. Ankara Hukuk Fakültesi'nde öğrenciyken, 1960'lı yılların ortalarında, Prof.HIRSCH'in tekrar Türkiye'ye geldiği ve bir konferans vereceğini öğrendim. Prof.HIRSCH, konferans salonuna, fakülte'de dekanlık da yapan öğretim üyelerinden Prof.Dr. Kudret AYİTER'le birlikte girdi ve konferans başlamadan önce Prof. AYİTER anımsayabildiğim kadarıyla şunları söyledi:

"Roma Hukuku kürsüsünde hocamın asistanıyım. Fakültede mesai, her gün 09.00-17.00 saatleri arasındaydı; ancak, görevime saat 09.00'da geldiğimde hocamın gelmiş ve çalışmakta olduğunu göürdüm. Hocadan sonra gelmenin yakışıksız olacağını düşünerek, önce saat 08.30'da, sonra saat 08.00'de gelmeğe başladım, her seferinde hocamı yine gelmiş ve hep çalışıyor buluyordum. Çaresiz saat 07.30'da geldim; baktım hocam yine benden önce gelmiş, çalışmalarına çoktan başlamış. Ne yazık ki saat 07.30'dan daha erken fakülte'ye gelemedim. Yaşamım boyunca çok konuda başarılı oldum; ama hocamdan daha önce göreve gelebilmekte, asla başarılı olamadım"

Bu anlatılan olay, 1940'lı yıllardadır ve o sıralar yılların profesörü olmasına ve yabancı bir ülkede bulunmasına karşın, kendi ülkesi için varını yığını ortaya koyan bir yurtsever gibi Prof.HIRSCH'in yoğun bir çalışma temposu içinde olması ve hukuk öğrenimi gören Türk gençlerine yararlı olmak için çırpınması dikkat çekicidir. Bunun hiç kuşkusuz, çalışma yaşamıyla ilgili Almanya'da uygulanan etik kuralların yanı sıra, iş disiplini ve görev anlayışıyla

çok yakın ilişkisi vardır. Prof. HIRSCH'in yukarda sözü geçen "Anılar" kitabında yer alan, çok ilginç bir olaya da bu arada değinmekte yarar olacaktır.

Ankara Hukuk Fakültesinde, 1945 yılı yaz dönemi sınavlarının yapıldığı günlerden birinde, Fakülte Dekanı Prof.Dr.Sabri Şakir ANSAY, telaş ve heyecan içersinde Prof. HIRSCH'in odasına girer ve elindeki bir kağıdı sallayarak *"olamaz, bu kağıda nasıl olur da (3) verirsiniz, bu Başbakan'ın oğlunun yazılı kağıdıdır, geçer not almalıdır; notu 7'ye yükseltin"* der. Prof. HIRSCH, *"kimin oğlu olduğuna göre değil, kağıtta yazılanlara göre not veririm"* diyerek Dekanın istemini geri çevirir.

Bu olayla ilgili olarak şu gerçek de bilinmelidir: Kitabında anlattığına göre Prof.HIRSCH Türkiye'ye geldiğinde, önce İstanbul Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi olur; on yıl kadar sonra, Ankara Hukuk Fakültesi'nde görevlendirildiğinde, o sırada Türk vatandaşlığına geçmiş bulunduğundan, yabancı uyruklu profesörlere sözleşme gereği verilen yüksek ücret artık kendisine ödenemez. Bu nedenle Ankara'da eline çok az para geçmeğe başlar. Bu sorun, konuya özel ilgi ve anlayış gösteren dönemin Başbakanı Sayın Şükrü SARAÇOĞLU'nun ⁽⁷⁾ Ankara ile İstanbul'da ödenen aylıklar arasındaki farkın, örtülü ödenek'ten karşılanmasını uygun görmesiyle çözüme kavuşturulur. Yazılı kağıdına (3) verilen öğrenci, işte böyle bir Başbakan'ın oğludur.

Aradan çok kısa bir süre geçer; o yıl 24 Temmuz Lozan günü Hukuk Fakültesi'nde kutlanacaktır. Toplantıya Başbakan Şükrü SARAÇOĞLU da gelir ve salonun ön sıralarında bir koltuğa oturur oturmaz, Prof.HIRSCH'i görür, hemen yanına gider. Oğluna ne yapması gerektiğini gösterdiği için Profesöre teşekkür eder, güz sınavında hayal kırıklığına uğratmayacağından emin olunmasını, teşekkürlerini yineleyerek bildirir.

Toplantı biter, Fakülte Dekanı Prof.ANSAY telaşla, Prof. HIRSCH'in yanına koşar; *"Başbakan ne dedi"* diye sorar, teşekkür ettiği yanıtını alınca şaşırır. Dekan Prof.Dr.ANSAY'ın oğlunu fakülteyi bitirince, Prof. HIRSCH'in yanına asistan olarak verdiğine de, anılar arasında ayrıca değinilir. ⁽⁸⁾

Bu olayda, not vermede hatır gönül dinlemeyen, adam kayırmayan bir hocanın ödün vermeyen tutumu kadar, onun bu tutumundan asla rahatsız olmayan bir Başbakanın sergilediği anlayış da alkışlanmağa değerdir. Çünkü bir toplumun geleceğinin aydınlık olması, iyi yetiştirilmiş, üstün nitelikli genç kuşaklara sahip olmayı gerektirir. Almanya'da öğrenim çağındaki gençler, geleceğin Almanya'sı düşünülerek nasıl yetiştiriliyorsa, Türk gençlerini de aynı anlayışla yetiştirmek isteyen Prof.HIRSCH'in anlatılan olaydaki tutumu, belki çok daha fazla alkışlanmalıdır.

Başbakan Şükrü SARAÇOĞLU'nun gösterdiği davranış, hiç kuşkusuz Cumhuriyet'in ilk dönemindeki devlet adamlarımızın genel anlayış ve yaklaşımlarını göstermesi açısından, örnek alınacak bir anlam ve içeriktedir. Zaten

⁽⁷⁾ Cumhuriyet döneminde Milli Eğitim, Maliye, Adalet ve Dışişleri Bakanlıklarında bulunmuş daha sonra 1942-1946 yıllarında Başbakan'lık yapmıştır. 1990'lı yılların T.C.Merkez Bankası Başkanı Rüştü SARAÇOĞLU'nun dedesidir. Fenerbahçe Spor Kulübü'nün eski başkanlarından.

⁽⁸⁾ Ernest HIRSCH, (a.g.e) Sayfa: 310-311 ve 332-333

genç Cumhuriyet, Başbakan Sükrü SARAÇOĞLU benzeri Milli Eğitim Bakanları Mustafa Necati, Reşit Galip, Hasan Ali YÜCEL; Adalet Bakanı Mahmut Esat BOZKURT gibi gençlerle büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. Onlar ATATÜRK ilke ve devrimlerinin yılmaz savunucuları ve uygulayıcılarıdır. Ulu önder ATATÜRK'ün büyüklüğü; çağın çok gerisinde bırakılmış bir toplumu, XX. yüzyılın başlarında, aydınlanmanın yapı taşlarıyla, yani akılla ve bilimle buluşturmasından kaynaklanır.

► ATATÜRK İLKE VE DEVRİMLERİ

Napolyon'un, "*İmpossible n'est pas Français* - İmkansız Fransızca değildir" dediği söylenir. Atatürk'ün sözlüğünde de, "*imkansız*" sözcüğünün yeri olmadığı söylenebilir. Atatürk, imkansızlıkları ilke ve devrimleriyle aşmasını bilmiştir. Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik, Devletçilik ve Devrimcilik olarak bilinen Atatürk ilkeleri ve bu ilkelerin yaşama geçirilmesi için uygulama alanları oluşturan Atatürk devrimleri birer araçtır; bu araçlarla ulaşılacak istenilen başlıca iki hedef vardır. Biri ulus bilinci, diğeri çağdaşlaşmadır.

O dönemin sözcükleriyle, ATATÜRK'ün "*asrileşme*" olarak adlandırdığı çağdaşlaşma, toplumsal gelişmenin olmazsa olmaz koşuludur. Tarihte Türk adını alarak kurulan ilk Türk devleti Göktürk'lerdir. Göktürk Devletinden 1.300 küsur yıl sonra, Türk adını taşıyan ikinci devleti, Türkiye Cumhuriyeti'ni Atatürk kurmuştur. Tarihte gelmiş geçmiş en büyük Türk milliyetçisi ve Türk olmakla övünen; ilk devlet adamı Atatürk'tür. "*Türk öğün, çalış, güven*" diyerek ve Onuncu Yıl Söylevinde de "*Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir*" diye inançla, coşkuyla seslenerek ulusuna övünç ve güven duygusu kazandıran ilk Türk önderi de ATATÜRK'tür.

Osmanlı döneminde Türkler, devletin sahibi ve asıl ögesi olmak bir tarafa, Müslüman olmayan azınlıklar kadar bile önemsenmemişlerdir. Bir Fransız yazarı olan Rene PİNON da, alay edercesine "*Osmanlı İmparatorluğu'nda herkes için bir yer vardır; Türkler için bile*" diyebilmektedir.⁽⁹⁾

Bir başka örnek, Falih Rıfkı ATAY'dan verilebilir. ⁽¹⁰⁾ ATAY askerliğini, 1.Dünya Savaşı'nda, İttihat Terakki'nin Enver ve Talat Paşa'lardan sonra en güçlü üçüncü ismi Cemal Paşa'nın emir subayı olarak yapmıştır. Bu göreviyle ilgili anılarını topladığı kitabında, Şam ve Halep'in önde gelen ailelerinin aslen Türk kökenli oldukları halde, "*Siz Türk müsünüz*" sorusuna, sanki aşağılanmışçasına "*Estağfurullah*" yanıtının verdiğini bildirmektedir.

Osmanlı döneminde Türklere, devlet yönetiminde etkin görevler verilmemiş; Yeniçeri ocağına ve devlet adamı yetiştiren sarayın Enderun okuluna Türkler değil, gayrimüslim devşirmeler alınmıştır. Padişah anası sultanlar ise, bir önceki padişahın Türk olmayan cariyelerindendir. Türk kökenli sadrazam Candarlı Halil Paşa'nın, 1453'de katlinden sonra, Sadrazamlığa genellikle, Türk kökenli olanlar atanmamış; sadrazamlar gibi vezirler de hep devşirmeler arasından seçilmiştir. Osmanlı'nın 235 sadrazamından 150'si devşirmedir.

⁽⁹⁾ Hasan PULUR, Olaylar ve İnsanlar - Turancılık, Ziya Gökalp, Milliyet Gazetesi, 08.03.2007

⁽¹⁰⁾ Falih Rıfkı ATAY, Zeytindağı, Bateş ATATÜRK dizisi, İstanbul 1981, Sayfa: 39-40

Osmanlı sadece Türkleri değil, Türkçeyi de hor görür. Resmi yazışmalar ile Osmanlı şairlerinin divan şiirleri Arapça ve Farsça sözcük, deyim ve tamlamalardan oluştuğu için, bunları Türk halkı anlamaz. Oysa, “aşık” denilen, “halk ozanı” olarak bilinen kişilerin, örneğin Karacaoğlu’nın, Köroğlu’nun, Pir Sultan Abdal’ın, Yunus Emre’nin şiirlerindeki Türkçe ne kadar güzeldir.

Osmanlı için, Türk tarihi de ilgi alanı dışındadır; tarih İslamiyetle başlatılır ve sadece İslam tarihi öğretilir. Osmanlı için önemli olan dinsel birliği ifade eden “*ümme*t” kavramıdır. Oysa, aynı ümmetten olmanın hiç bir anlam taşımadığı, Birinci Dünya Savaşı’nda Süveyş’te, Yemen’de, Irak’ta, İngilizlere karşı Müslüman topraklarını savunan ve Hicaz’daki kutsal mekanları koruyan Türkleri, Arapların İngilizlerle birlik olup arkalarından vurmalarıyla çok acı bir biçimde kanıtlanmıştır. 2000’li yıllarda bile, Ortadoğu’da sünni ve şii Müslümanların acımasızca birbirlerini katlettiklerini tanık olunmaktadır. Günümüzde Suriye ve Irak’ta olanlardan ders alınmalıdır.

Bu gerçeklerin ışığında, Atatürk ilkeleri açısından, uluslaşma, toplumun “*ümme*t” anlayışına göre değil; ortak kültüre, ortak çıkarlara ve geçmiş ortak birikimlere dayalı bir toplum olarak yapılaşması ve dinsel kurallara göre değil, ulusal çıkarlara göre yönetilmesidir. Ümmet anlayışı yerine, millet anlayışını egemen kılmaktır. Atatürk milliyetçiliği, son yılların “*Türk-İslam Sentezi*” ile de asla bağdaştırılamaz. 21.06.1987 tarihli Cumhuriyet gazetesi’ndeki yazısında ünlü hukukçu Ord.Prof.Dr.Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU; “*Türk-İslam Sentezi Kuramı, Atatürk Milliyetçiliğini Arap Ümmetçiliği içinde boğup yok etmek amacıyla kurulmuş bir tuzaktır. İslamlık bir din olduğu için, Türklük İslamlığı yutamaz, ama İslamlık Türklüğü - eski dönemlerde olduğu gibi - diliyle, kültürüyle, değişmez mistik kurallarıyla er geç yutup yok eder*” demektedir. Bu nedenlerle, son yıllarda insan hakları savunucusu, liberal geçinen kimi aydınların, ulusalcılığa ver yansın ederken, devlet yönetiminde dinsel öğelerin egemen kılınmasına ve ılımlı İslam modeli arayışlarına karşı sessiz kalıp, “*Türkiye’de irtica tehlikesi yoktur*” diyebilmelerine şaşkırmamak elde değildir.

ATATÜRK kendi el yazısıyla kaleme aldığı “Medeni Bilgiler Kitabı”nda; “*Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir*” der. ATA-TÜRK’E göre etnik köken önemli değildir; mutluluk için Türk olmak değil, Türküm demek yeterlidir. Ulus anlayışında asıl olan, ne dindir, ne dildir, ne ırktır; önemli olan ortak geçmiştir, ortak değer yargılarıdır ve ortak kültürel bağlardır. Bu görüşler, yakın zamanlarda tanık olunduğu üzere, Türkiye’nin üniter devlet olarak kalmak yerine, federasyonu da düşünmesi gerektiğini söyleyen ve 1923’te kurulan devletin adı Türkiye Cumhuriyeti değil, “*Anadolu Cumhuriyeti*” olmalıydı diyebilen; “*Türk*” yerine, “*Türkiyeli*” sözcüğünü öneren, “*Türkiye, Türklerindir demek de ne oluyor*” diyen, Türklüğü “*alt kimlik*” düzeyine indirgeyen, aralarında ne yazık ki Türkiye’nin en üst yöneticilerinin de bulunduğu kimilerine en güzel yanıtı oluşturur.

Atatürk ilke ve devrimlerinin ulusalcılık yanında, ikinci ve en büyük hedefi çağdaşlaşmadır. Çağdaşlaşma, ulusallaşmayı da kapsayan geniş bir anlam taşır. Çünkü çağdaş devletler, aynı zamanda ulusal devletlerdir.

Atatürk ilkelerinin gerekliliği ve geçerliliği uygulandığı dönemle sınırlı değildir. Çünkü bu ilkeler değişmez, değiştirilemez kurallar içermemektedir;

bilime ve akla dayanmaktadır, doğrudan doğruya hiçbir “izm”le ilişkili değildir, tabu değildir, doğma hiç değildir; donmuş, kalıplaşmış nitelikleri yoktur. Aksine, hep yenilenmeyi, yeniden gözden geçirilmeyi öngörür; durgun bir su değil, akan bir ırmaktır; yaşam denizine her an yeni sular taşır. HERAKLİT’in, “*İnsan aynı ırmakta iki kez yıkanmaz*” diyerek, yaşamdaki sürekli değişimi anımsatması gibi, ATATÜRK ilkelerinden devrimcilik de, değişen toplumsal koşullar ve anlayışlar ile teknik gelişmelerin yaşam biçimine yansıtılmasını ve dolayısıyla çağdaşlığı amaçlar. Bu açıdan, ATATÜRK’ün devletçilik ilkesi bile, kamu yararına uygunluk koşuluyla, özelleştirme anlayışıyla bir çelişki oluşturmaz.

ATATÜRK’ün Cumhuriyetçilik ilkesiyle, egemenlik bir hanedandan alınıp, ulusa verilmekle, toplum yönetimi çağdaşlaştırılmıştır. Atatürk Cumhuriyeti demokrasiye yönelmesi ve halkçılık ilkesi gereği, dikta yönetiminin değil, halk yönetiminin ilke ve kurallarını egemen kılması nedeniyle çağdaştır. ATA-TÜRK, kendi el yazısıyla hazırladığı “Medeni Bilgiler Kitabı”nda, “*demokrasi prensibinin, en asri ve mantıki tatbikini temin eden hükümet şekli Cumhuriyet’tir*” ve “*demokrasi prensibi hakimiyetin millette olduğunu, başka yerde olamayacağını iltizam eder*” diye görüşlerini açıklarken, demokrasi sözcüğünden sonra, parantez içinde halkçılık sözcüğüne yer verdiği görülmekte ve halkçılık ilkesiyle, çağdaş bir yönetim biçimi olan demokrasiyi benimsediği anlaşılmaktadır.

Hiç kuşkusuz çağdaşlaşmanın ve dolayısıyla ATATÜRK’ün çok önemli bir ilkesi de laikliktir. Laiklik ilkesiyle, toplumda dinin baskı altına alınmaması, ama dinin de, toplumsal bir baskı aracı olmaması amaçlanır. Anayasamızın 24. maddesinde düzenlenen laikliğin özü budur. Yakın zamanlarda kimilerinin laikliğin yeniden tanımlanmasına ilişkin istemleri, laikliği sadece din ve vicdan özgürlüğüyle sınırlandırıp, içini boşaltmaktan başka bir şey değildir.

Laiklik ilkesi, Türkiye’de önce egemenliğin dinsel kaynaklı değil, ulusta olduğunun duyurulması ve kabul ettirilmesiyle uygulama alanı bulmuştur. Daha Cumhuriyet kurulmadan Erzurum ve Sivas Kongrelerinde “*milli irade*”den söz edilmesi, egemenliğin kaynağının laikleştirilmesidir. Sonra saltanatın ve hilafetin kaldırılması ise, Devletin laikleştirilmesidir. Bunların hemen ardından hukuk laikleştirilmiştir. Hukukun laikleşmesiyle, devlet yönetiminde ve bireysel ilişkilerde değiştirilemez bilinen kurallar yürürlükten kaldırılmış; Türk insanı, Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi sayılan Padişahın kulu değil, Cumhuriyetin, hak ve özgürlüklerle donatılmış yurttaşı olunmuştur.

Hukukun laikleştirilmesi, sosyal yaşamın laikleştirilmesini de beraberinde getirmiştir; kadın hakları gündeme gelmiş; kadınlar, toplumda erkeklerle eşit bir statüye kavuşarak, çağdaş bir konum kazanmıştır. Seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Prof.Dr. Turhan FEYZİOĞLU, eski dönemde “*Anne olarak, eş olarak, kız ve kızkardeş olarak kalplerimizde o kadar sevgi duyduğumuz insanların kanunlarla hor görülmesi çok yanlıştı.*” Derken ⁽¹¹⁾ çok haklıdır. Bu

⁽¹¹⁾ Prof.Dr.Turhan FEYZİOĞLU, Türk İnkılabının Temel Taşı Laiklik, Atatürkçü Düşünce, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1992, Sayfa: 105

yanlışlığı çok daha önceden , Ziya GÖKALP de; “*Bu mahluklar (yaratıklar) nasıl hakir (değersiz) olur şer’in (dinsel) gözünde?/ Bir yanlışlık var mutlaka müfessirin (yorumcunun) sözünde*” dizeleriyle dile getirmiştir.

Yanlışlıklara, 1926’da Medeni Kanun son vermiş; laik ve çağdaş bir yurttaşlık yasasına kavuşulmuş, yurttaşlara çağdaş haklar tanınmıştır. Yurttaşın çağdaşlaştırılması için, eğitimin çağdaşlaştırılması gereği de göz ardı edilmemiştir. Medresede nakle dayalı, okulda akla dayalı bilimlere göre yapılan eğitimin ortaya çıkardığı sorunları sona erdirmeye, Öğretim Birliği Yasası öncü olmuştur. Kıyafet devrimi, tekke ve zaviyelerin kapatılması, yeni Türk harflerinin, uluslararası rakam, ölçü ve tartıların kabulü de çağdaşlaşma yolundaki diğer önemli adımlardır.

ATATÜRK’ün başlattığı çağdaşlaşma, Osmanlının başarısız kalan yenileşme çabalarından çok farklıdır. her şeyden önce Batı’nın körü körüne taklidi değildir. ⁽¹²⁾ Bir başka temel farklılık, ATATÜRK’ün öngördüğü çağdaşlaşmanın, Batı istiyor diye yapılmamasındandır; Batının desteği olmaksızın başarılmış bir uygarlaşma süreci olmasındandır. ATATÜRK’e göre çağdaşlaşma aslında Batılılaşma değil, uygarlaşmadır, Atatürk, Türk toplumunu “*Çağdaş uygarlık düzeyine yükseltmeyi*” amaçlar. Ulusal Kurtuluş Savaşı nasıl Batıya karşı kazanılmış ise, çağdaşlaşma da Batıya karşı gerçekleştirilmiştir.

Türklerin ulusallaşması da, çağdaşlaşması da Batının çıkarlarına uygun değildir. Bu konuda, Prof.Dr. Ahmet Taner KİŞLALİ’nin anlattığı şu iki olay çok ilginçtir ⁽¹³⁾ 1923 yılında İngiliz Veliahdı Prens Edward’ı, ziyarete gittiği Hindistan’da gemiden indiğinde, bir kaç mihrace dışında, yerli halktan hiç kimse karşılamaz. Veliahd Prens, zamanın İngiltere Kralı babası Kral V. George’a yazdığı mektupta, “*bunun nedeni, GANDİ’den kaynaklanmış olabilir mi?*” diye sorduğunda, Kral, “*hayır, bunun nedenini Mustafa Kemal’in kurtuluş savaşında aramak daha doğru olur*” der.

Ünlü gazeteci Ahmet Emin YALMAN’ın da şöyle bir anısı vardır. İngiliz Güyanı’nda bir yerli, YALMAN’ın Türk olduğunu öğrendiğinde, “*dost ve kardeş sayılırız*” deyince YALMAN, “*Müslüman mısınız ?*” diye sorar; “*hayır, bağımsızlığa susamış bir Hristiyanım, sizin kurtuluş savaşınızın hayranıyım*” yanıtını alır. Bu gerçekler, Behçet Kemal ÇAĞLAR’ın şu dizelerinde en güzel ifadesini bulur: “*Tıpkı ilk sesin gibi Samsun’dan Amasya’dan / Son sesin yükseliyor, Afrika’dan, Asya’dan*”

⁽¹²⁾ Örneğin, Fransızca’da yüz (100) sayısı, “Cent” harfleriyle yazılır; “San” okunur, başına geldiği sözcüklere olumsuzluk katan “Sans” sözcüğü de (ev-siz, ağaç-sız gibi) yine “San” okunur. Fransa’da bir binadaki odaların kapıları numaralanırken, tuvaletin kapısına numara verilmez ve bu nedenle tuvaletlere, numara-sız anlamına (sans numero) denir. Numarasız anlamındaki “sans numero”nun da, 100 sayısı anlamındaki “100 numero”nun da, Fransızca’da “san numero” olarak okunması nedeniyle, tuvaletin Fransızca karşılığı, Türkçeye “numarasız” olarak değil, kökü ve kökeni araştırılmayan anlamsız bir taklit ve körü körüne bir Frenk hayranlığı sonucu, “yüz numara” olarak girmiştir.

⁽¹³⁾ Ahmet Taner KİŞLALİ, Bir Türkün Ölümü, 2.Baskı, Ankara 1998, Sayfa: 15, 46

O günlerin Batısı da, Türkiye'nin ne yapsa beğendiremediği bugünün Batısından farklı değildir. ATATÜRK, onlardan değil, kendi ulusunun azim ve kararından güç almaktadır. ATATÜRK'e, o günlerde Batı değil, ezilen ülke insanları hayrandır. Bu konuda Lübnan asıllı olup, Fransa'ya yerleşen günümüzün ünlü yazarlarından Amin MAALOUF'un, Yapı Kredi Bankası Yayınları'nda 2007 yılında basılan, "*Yolların Başlangıcı*" adlı kitabının 335-338. sayfalarında anlattığı bir olay çok ilginçtir:

Amin MAALOUF, Lübnan'ın bir köyünde öğretmenlik yapan Hristiyan Arap kökenli dedesi Butros'un Küba'ya göç eden kardeşi, yazarın büyük amcası Cebrail'e yazdığı mektuplardan hareketle, aile bireylerinin yaşam öyküsünü anlatırken, dedesinin Mustafa Kemal'den çok etkilendiğini ve Aralık/1921'de doğumu beklenen çocuğuna "Kamal" adını vermek istediğini bildirir. Doğum olur, çocuk erkek değil, kızdır; dede Butros kararlıdır, kızına erkek adı olan Kemal'in, Arap dilindeki karşılığı "*KAMAL*" adını vermekten vazgeçmez. Yazar dedesinin bu kararlılığını, "*toprakları ve kafaları özgür kılan bir kişiye duyduğu hayranlıkla*" açıklar

ATATÜRK'le ilgili en anlamlı değerlendirme, kuşkusuz, Kurtuluş Savaşı'nda Yunanistan'ı destekleyen ve Anadolu'yu işgal eden Yunan orduları, 9 Eylül'de İzmir'de denize dökülünce istifa eden İngiltere Başbakanı Lloyd GEORGE'un, 1922'deki şu sözleridir: "*Yüzyıllar nadir olarak dahi yetiştirir. Şu talihsizliğimize bakın ki, o büyük dahi çağımızda Türk Ulusu'na nasip oldu*".

Böyle bir talihi yakalamış bir toplum olarak, ATATÜRK'ten sonra O'nun ilke ve devrimlerine tümüyle sahip çıkamamış olmayı, herhalde affedilmeyecek bir kusur olarak, ileri yılların tarihçileri, sosyologları inceleyip değerlendireceklerdir. Tarihin bu konuda vereceği kesin hüküm de, bu aymazlığın sorumlularını, gelecek kuşakların, hayır dualarıyla anmalarına engel olacaktır.

"Söz gümüş ise, sükut altındır" denir. Bu sözün her zaman, her konuda ve herkes için geçerli olabileceğini düşünemem. Gerektiğinde konuşması gerekenlerin konuşmasını ve meydanın konuşmaması gerekenlere bırakılmasını öğütleyen aşağıdaki özdeyişin doğruluğuna inanırım.

**Konuşması gerekenlerin sustuğu yerde,
susması gerekenler konuşur.**

Bu görüşü aşağıdaki özdeyiş de desteklemektedir.

Tarlada izi olmayanın, harmanda yüzü olmamalıdır